

N° 1575 A. K.
1895.

Föred. 12/1 95.

7

Till
Arkeologiska Kommissionen.

Till Arkeologiska kommissionen!

Förelöpande berättelse öfver under
sommaren 1895 verkställd forsknings-
resa för förtecknande af fornlemningar
i Helms härads samt reflexioner och för-
slag med anledning deraf.

På några dagar af min sommarledig-
het åtgått till antikvariska undersök-
ningar i Riiälä socken, afreste jag från
Helsingfors till Helms härads först den 4
Augusti och anlände till Tyhämäa (Koh-
des) kyrkoby följande dag på aftonen.

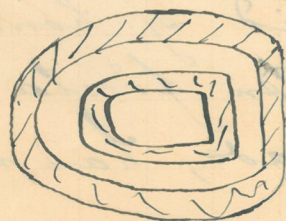
Först hade jag öfverenskommit med
studerauden Uno Firelius som under
tre somrar verkställt etnografiska forsk-
ningar och insamlingar i Kiborgslän och
äfvén under landtdagen 1894 tjänst-
gjort ett par månader såsom biträdan-
de intendent vid etnografiska museet,
att han skulle biträda mig under ifrå-
gararande forskningsresa samt att forsk-
ningsarbetet skulle börjas med Letala
socken. Då jag emellertid fenare fann,
att Tyhämäa socken, egentliga Finlands
och Helms härads nordvästligaste del,
var en naturligare utgångspunkt, ändra-
de jag plan och underrättade Firelius
i bref här om. Brevet kom emelles-
tid ej honom tillhanda, hvareför vi
den första veckan arbetade isole-
rade, han i Letala och jag i Tyhämäa.

✓
✓
Sylhämajoken består^{till 2/3} af fastaland och till
1/3 af vatt och skär i Bottniska viken; hvar-
dera delen försedd med särskild kyrka,
prest och folkskola.

Stöcknen förtecknades och beskrefvos
29 Stenkummel, nämligen 10 i Thode,
5 i Laidenvainio, 1 i Nuuski, 1 i Teukola,
2 i Rohdas och 3 i Ylikylä by, alla på fasta-
landet och på mindre än en half mils
afstånd från socknens östra gräns mot
Raumo och Letala socknar. Grafkumlen äro
i allmänhet små, endast 4 hafva en
genomsnittslängd af 10-12,5 meter; alla äro
midtpå aultingen helt klottade eller
åtminstone gräpta samt fälades under-
jökta. Skidt på bottnet i ett grafkum-
mel i Laidenvainio by kunde ännu
väl ses en af flera flätsidiga stenar
bildad grafkista, som var 2,5 meter lång
samt 0,6 m. bred och hög; af de stora fla-
ta täckstenarna var ännu en kvar på
sin plats. - Tre långsträckt stensättningar
af 20, 18 och 7 meters längd samt res-
pective 5, 3 och 4 meters bredd och till 1,5
meters höjd på Käliluor berg i Ylikylä
bys skog bildade en grupp tillsam-
mans med dervärande tre grafkum-
mel.

✓
Af andra stensättningar förtjenar nämnd
framhållas "Kihityn maan rinkki" i Kilt-
niemi bys mark. Den består af tvänne
1 1/2 meter breda slutna stensättningar inom
hvarandra af den form teckningen fram-
utviser. Hela stensättningens längd är en-
dast 12 meter och bredden litet
mera än 10 meter.

På Luperuori, a ön Et.

vännen förtecknades 11 s. k. ryssugnar, af hvilka 7 bildade en grupp på ett flätt berg. Ugnarne, som alla voro infallna, voro af träne hufvudformen , båda af närmare 2 meters längd och bredd, den senare dock litet smalare än den förra.

Långsträckt grafgröpar förtecknades 252. Af dessa voro närmare hälften eller 121 på öarna. Af de sistnämnda äro bildade 80 en enda grupp invid byn Heinäven. Grafgröparne äro enligt regeln belägna på en sydlig (sydostlig, sydvestlig) sluttning af någon bäcke, och är längdriktningen vanligen densamma som sluttningens. Dock gifvas en stor mängd undantag från denna regel.

Grafgröparna hafva mångenstädes såväl i Tyhänää som i Letala varit utsatta för förstörelse, dels derigenom, att marken upptagits till åker, jämnats eller borteläpats såsom grus på landsvägen, dels hafva grafvarna förstörts af nyfikenhet eller vinningelystnad (skattsökare).

Letala socken är både till areal och folkmängd den största i häradet, också är den försedd med trene kyrkor. Oaktadt arbetet på flutet mycket påskyndades, kunna vi ej genomgå hela kommunen, i det ett tiotal smärre byar söder om kyrkkan och sydvest om allmänna landsvägen emellan Iho och Raumo blefo utforskade till en kommande sommar.

I Letala förtecknades och beskrefvos 155 grafkummel och andra

Stensättningar, nämligen 32 i Kodisjoki, 20 i Kaimars, 11 i Talo, 11 i Malke, 3 i Kaarainen, 4 i Kusninen, 15 i Letala kyrkoby, 7 i Koliseva, 1 i Lausti, 12 i Leppälä, 22 i Soukas och Kalvas, 10 i Lyttyvä, 1 i Torriinen och 6 i Untamala. Dessutom lemnades oss uppgifter om 16 andra, hvilka icke kunna besöka. Stenkumlen voro af mycket varierande storlek, från 2 till 17 meter i genomskärning, endel ensamma, andra i grupper om två till sju nära hvarandra på samma berg eller backe. Kumlen äro troligen, alla i någon mån undersökta och en stor del af dem ganska illa medfarna.

Fornborger förtecknades 6, nämligen, Vitte kirke i Kodisjoki, Skatinmaan vuoret (2 st.) i Kaimars, (Kinikkalan) Linnaruori i Leppälä samt Kirkkielina och Haukivuori i Letala. Af dessa äro de tre sistnämnda förut beskrifna, men de tre förstnämnda förut okända.

Gravgröpar förtecknades 841, af hvilka de största grupperna påträffades i Leppälä, Untamala och Palo byar samt ganska stora äfven i Lyttyvä och Letala kyrkoby.

Särdeles anmärkningsvärda för sina satta fornlemningar äro:

Langvuori i Leppälä: ett stenkum-
mel; en stensättning bestående
af fyra koncentriska ringar, af
hvilka den yttersta 10 à 11 meter
i genomskärning; en rund stensättning af 6,5 meters genomskärning; öfver fyratio gravar. Hållbacken hafva enligt sägen skatter

ei tälä
v

och andra fornsaker hittats.

Kopinketo i Seppälä, några hund-
ra meter från föregående invid Otto
Porkolas gård: Fyra stenkummel,
bestående af ovantligt flora stenar,
10 à 13,5 meters i genomskärning;
samt 25 grafgröpar.

Koivumäki i Seppälä, några hund-
ra meter från föregående: Två del-
vis förstörda stenkummel, som tyd-
ligen varit 13 à 14 meter i genom-
skärning; samt 25 grafgröpar. Skidt-
ibland fornlemningarna är Yli-Ha-
kula gård.

Viinikkalan Linnaruori i Seppälä:
Förborg och 12 grafgröpar.

Kauhamylynmäki i Pyttyvä:
Fju runda stensättningar af 2,5-3,2
meters genomskärning, delvis bestå-
ende af koncentriskt ringar; samt
27 grafgröpar. Från backen hafva
fornsaker åtminstone från tre ställen
upphittats.

Lassilan tuulimyllymäki i Salo:
Fyratis grafgröpar. Från backen
och dess nära omnejd (Lassilan
Haukkamäki, Jonkin tuulimyllymäki,
Jokiperän taahu och Nordmanin
perunamaa) hafva åtskilliga forn-
saker upphittats, af hvilka jag be-
kastat erhålla endast tre, nämligen
tvänne spjut och ett armband.

Kansakoulun (el. Raittishuoneen)
mäki, Kirkkielinna och Haukruori
på Letala kyrkobes mark, förut
beskrifna.

Inkerin takahaka (Ylincen maa) i

Pato: Sex små stenrummel (3-7 me-
ter i genomskärning), af hvilka fem
bilda en tät grupp.

Terävainion Kihenkallis i Skalko.

Fem stensättningar invid hvarandra;
af dessa äro tre rummel med en
genomskärning af 7-8 meter.

Metlijärven kallis i Kodisjoki: 4 sten-
rummel.

Sääksmäki i Kodisjoki: 4 stenrummel.

Isen Saarnummen kallis i Kodisjoki:
4 stenrummel.

3
1
2
1
2
1
1
På en närmare undersökning af rummel
och grafvar är mycket tidsödande, företog
jag sådant ganska sparsamt. I Tyhä-
maa undersökte jag endast några graf-
var i Kohdas, Santtis och Keitula byar
samt ett i Killinens antikvariska berättel-
se föregifvet grafkummel i Santtis, hvilket
befanns vara en stor sjelffräteten, samt
i Kukola och Rhode byar några stensätt-
ningar, af hvilka ett mindre grafkum-
mel. I Letala åter undersöktes ett stort
grafkummel på Sääksmäki berg, två
mindre dylika i Isen Saarnummen kallis
och Lappiaron kallis samt en gam-
maldags tjärdal i Sahanniitun haka,
alla på Kodisjoki bys mark; ett
mindre grafkummel på Sahanniitun
taustan nummi vid Utajärvis strand
på Kaimaro bys mark.

Vid uppsökandet af fornlemnin-
garna måste i de flesta fall vägrisare
anlitas. Dessas honorar har jag ej
upptagit i min räkning till kommis-
sionen, emedan de samma kunna likställas

med skjutopponningar och således utgå
(upptagna såsom fädana i reseräkning-
gen) omedelbart från Statskassan. Des-
emot bad min verkamrat fråga af kom-
missionen, om han kunde på särskildt
ersatt de utgifter han erlagt för väg-
visare under de färder han ensam före-
tagit.

I det föregående nämnde jag, att forn-
lemningarna ganska allmänt varit
utsatta för förstörelse. Det torde vara
sakenligt, att jag här uppräknar de
fall, då fornlemningar förstörts, mig
veterligen efter det förordningen
om forntida minnesmärkens bevaran-
de emanerat.

Syhämaa.

1. Enligt Killinens berättelse till Fornmin-
nesföreningen funnos i början af 1880-
talet i Keitula by och "Kauklau talon
Kortalon vainion rintessä" mera
än 20 orörda grafgräpar. Dessa hafva
för några år sedan alla blifvit förstörda
på så sätt, att stället användts till grus-
täkt vid landsvägs byggnad och underhåll.
2. I Niihtio by och "Setälän talon Tokkenmäki"
hafva liksåledes genom grustäkt åtmin-
stone 3 grafvar förstörts.
3. I Roldas by invid Junkola gård har vid
träsplantering en grafgröp fylts och
en buske planterats på dess plats.
4. I Roldas by har ä Enolau Myllyvaini-
omäki ena hälften af en grafgröp
för något år sedan utgräfts.
5. I Rauniaupeää by och Mikula gårds Kus-
novainion mäki har gårdens egare en-
ligt egen utsägo medelst gräfningun-

4
↓

} 2

dorsöket en grafgraf.

Letala.

6. Då jag den 15 Augusti var ut be-
ett grafkummel å en större holme
i Kaljasjärvi sjö (Kaljasjärven Luoto),
fann jag detsamma upprifvet. Ett
dömma af dyotaliga hvita fläckar å ste-
narna hade förstörrelsen skett efter
senaste regn, d. v. s. efter den 10 Au-
gusti. Senare erfor jag, att å holmen
funnits äfven ett annat grafkum-
mel och att begge kumlen redan den
11 Augusti på aftonen varit upprifna.
Detta förska lagrerätt anmälde jag
åt ortens kronolänsman, som äfven
lofvade anställa poliuundersökning
i Kodisjoki by, på hvars mark nys-
nämunda fornlemningar äro.
7. Den 11 Augusti såg jag invid Talo
by i Mikola gårds hage på Nidan
kallis berg lemningarna af ett
stort ända till botten upprifvet
grafkummel. Äfven här vittnade
hvita fläckar å stenarna om en ny-
ligen inträffad förstörelse, och anmälde
jag äfven detta fall åt kronolänsman-
nen på orten.
8. I Malko by och Terävainio gårds hage
(omkring 0,7 km åt sydost från gården)
finnes på ett berg en grupp af 3 ste-
nättingar. Från den största af dessa
(ett grafkummel), har tydligen under nå-
gon af de senaste åren en mängd
stenar bortförts. Min vägvisare trodde
sig veta, att det varit gårdens egare
som använt stenarna till något sitt
bygggnadsföretag.

poliuundersökning

Sådana fläckar kallas
Många är hvita!

7ⁿ

2

vänligen

9. Invid Mustajärvi sjö finnes åtskilli-
ga tju Kaimaro by hörande torp, hvil-
ka benämnas med ett gemensamt
namn Kopan kylä. På dessa torpare
för 8 å 9 år sedan byggde sig en kör-
väg från den tju Kodijoki by ledan-
de landsvägen, togo de tju denna väg-
byggnad flere tiotal hästlass sten
från ett invid den nya vägen be-
läget stort grafkummet, hvilket der-
igenom totalt förlorat sin ursprung-
liga skapnad.

varning

10. På Kairuvuori berg invid Olla gård i
Kaaris by finnes ett grafkummet,
från hvilket ryska topografer för
några år sedan sägas hafva tagit ett
mindre antal stenar vid uppföran-
det af ett sitt märke på berget.

11. På Kaanimäki å Lora hemmans
mark i byn Kusminen finnes två
grafkummet, af hvilka det mindre,
som är omkring 40 meters längre från
gården, för något år sedan blifvit upp-
rifvet. Enligt egen bekänneelse
har hemmansegarens son användt ste-
narna till vägbyggnad.

pois unders

12. F. Koliseva by berättade mig en i byn
väl ansedd man att, då han för 3
eller 4 år sedan åtföljt en geolog
på dennes undersökningar i nej-
den, hade han på geologens befall-
ning upprifvit ett grafkummet
på ett berg vid Kairionjoki nordväst
om och ej långt från Kairajärvi sjö.
Från kummet hade hittats brända
ben och hade detsamma lemnats
i sitt förstörda skick.

Obs

13. I Lausti by och Heikkilä hemmans Lau-
lamaloukas benämnda åker finnes
ett grafvält, hvaraf hemmanets
gamla sättningshjon nyligen till å-
ker uppgrästat ett antal grafvar.

14. Invid Yli-Wakula gård i Leppälä by
finnas tvänne stora stenkummal,
från hvilka hvardera ett stort
antal stenar blifvit tagna till
gårdens byggnadsarbeten.

15. Enligt Killinens berättelse till Forn-
minnesföreningen funnos i Hovai-
nionmäki, som numera efter verk-
ställdt nytt storskifte tillhör Uusi-
talo hemman minst 20 tydliga graf-
gropar. Då jag besökte stället voro
af dessa endast 5 kvar, alla öfri-
ga hade hemmanets egare senaste
år låtit uppgrästa till åker.

16. I Wauharnyllymäki (Palmunens åker
i Syttynä by) finnes åtskilliga graf-
var och stensättringar, af hvilka
några blifvit af gårdens besök-
ring undersökta, då äfven diver-
se mindre fornsaker upphittats.

Till denna förteckning kan ännu
tilläggas:

a) Då i juli från Juho Torstolas
Linnansus benämnda åker vid
dikesgräfnings upphittats en kop-
parkittel eller urna, förde upphit-
taren kitteln till Kronolänsmannen
och erbjöd densamma till inlösen
åt staten. Länsmannen sades då
hafva sagt, att, alldenstund å kit-
teln icke fanns något ärat, så
hvaraf kunde finnas att den var

varmmy

noisundersökning

gammal, var den samma obehöflig för
staten och finge upphittaren förfar-
ra med sitt fynd efter godtycke.
Kitteln såldes då åt en koppar-
slagare i Raumo.

Uf Tid nyss verkställt storskif-
te i Leppälä by skiftades åt Klemo-
la hemman till tomtplats Langvuori
backe, hvilken, såsom af föregående
relation framgår, i anseende till
sina fornlämningar är en af de
märkligaste i Letala socken, och jäle-
des enligt § 6 i Stådiga förordningen
af den 2 April 1883 kort från skif-
tet undantagas. Hemmansegaren
Klemola har på åtskilliga andra grun-
dar anmätt besvär öfver storskiftes-
förrättningen.

Med anledning af det nyssagda bes-
jag att få framhålla nödvändigheten
af att kronolänsmän, landtmätare
m. fl. måtte tillsändas ett cirkulär,
som skulle innehålla ej allenast
utdrag ur förordningen om forntida
minnesmärkens fredande, utan äfven
en kort för ändamålet anpassad och
om möjligt illustrerad beskrifning
äfver de olika slagerna af fasta forn-
lämningar och fornsaker, som i vårt
land påträffas.

I detta sammanhang tillätor jag mig
äfven att föreslå, att ej allenast
nyssnämnda Langvuori, utan äfven
det närabelägna Kopinketo och Hi-
nikkalan Linnavuori, alla i Leppälä
by af Letala socken, måtte enligt
§ 3 i St. f. af den 2 April 1883 till kro-

nan intöas. Detta skulle troligen ganska
litet betunga statskassan, då de nämnda
da ställena äro till odling föga tjjenliga,
men skulle säkert verksamare
än andra sätt hos omkringboen-
de klargöra betydelsen af fornlem-
ningarna. Sj dylika skäl kunde
äfven ofrånämnda Hankamyllyn-
mäki i Jyväskylä, Lassilan Tuulimyl-
lynmäki i Salo och Kansakoulunmä-
ki i Letala kyrkoby, exproprieras. Den
sistnämnda är dock till större delen på
pastoratets mark.

Då jag under mina färder användt
landtmäterieförstyrelsens karta, har
jag funnit att densamma i många
afseenden är föga tillförlitlig, i
det byar i anseende till sina läger
äro omkastade och distanserna ofta
orätt angifna. Då denna karta des-
utom är utförd i alltför liten ska-
la, för att fornlemningarna med nå-
gon som helst precision kunde å den-
samma antecknas, vore af behofvet, att
de personer, som förteckna fornlem-
ningar, eller åtminstone de, som på or-
ten leda dessa arbeten, måtte för-
ses med på Landtmäterieförstyrelsen
gjorda kopior af socken- eller åtminste-
ne häradskartor.

Enligt den erfarenhet jag under
denna sommar och förut vunnit, tror jag
mig kunna sluta, att en kommissionens
tjänsteman med ett biträde väl kan
hinna förteckna de fasta fornlemnin-
garna i ett häråd i medeltal på tre
månader. Enligt denna beräkning och

under förutsättning att tre tjänstemän upptagas af detta arbete en månad hvarje i året, kunde de fasta fornlämningarna i vårt land blifva förtecknade på 41 år. Men om dessa arbeten skulle årligen börjas den 1 Maj och fortsättas till den 15 September eller 1 Oktober, kunde fördelningen af arbete och sommarledighet lätt ställas så, att hvarje tjänsteman finge använda ej en, utan en och en half månad årligen till ifrågasvarande arbete, då det hela kunde blifva utfört på 28 år. Då emellertid vid denna beräkning förutsattes, att endast en ringa del af tiden upptages af graf- och andra undersökningar, men önskligt vore att sådana i flörre skala parallellt med förtecknandet företoges, kunde den härigenom uppkomna tidsförlusten ersättas därigenom, att hvarje tjänsteman finge arbeta med tvänne biträden, åtminstone under en del af forskningstiden. Ett sådant arbetsfält anser jag väl praktiskt utförbart, om åtminstone den ene af biträdena under någon föregående forskningsfärd inhemtat vana och erfarenhet i arbetet.

Emot mina beräkningar kan invändas, att genom påskyndandet af arbetet och anlåtande af flere icke vetenskapligt underbyggda biträden, en behöflig fullständighet och noggrannhet vid uppgörandet af förteckningarna icke kan ernås. Hårtill kan svaras, att en absolut fullständighet är absolut omöjlig

50 | 3
320 | 16
18

att ernå, äfven om forskaren skulle besöka ej allenast hvarje by och gård utan äfven hvarje backstuga i byn och torp i skogen. Ty dels finner han stugan ständ, tom eller med en sjuåring som äldsta person i huset, dels hafva bebyggarena alls ingen syn på fornlemningar, så att de ej kunna upplysa om stensättningar och grafvar på mindre än 100 meters afstånd från egen stuga, dels finna de det förenligt med sitt intresse att dölja fornlemningar (som skattas, anses innehålla skatter o. s. v.). Om man vid detta arbete vill söka ernå absolut fullständighet och noggrannhet, skjuter man säkert äfven målet. Här, såsom äfven ofta annars, är det bästa en fiende till det goda. De mångfaldiga öfverträdelserna af St. f. om fornminnens fredande utgjöra en allvarlig maning att söka påskynda förtecknandet af fornlemningarna. Af jämförelsevis ringa betydelse är, om en och annan fornlemning saknas i förteckningen, emot det att hela förteckningen saknas. De första förteckningarna kunna väl i en framtid förfullständigas, och torde denna fullständighet lättare ernås, sedan en tryckt förteckning varit tillgänglig för och granskats ett antal år af sakkännare och intresserade på orten.

Helwingfors den 27 September 1895.

Theodor Schindt.